

MARAFFAI TAMÁS

Nyomozók és magánnyomozók: a köz- és magán-együtműködés lehetőségei a bűncselekmények nyomozásakor

Az utóbbi időkben többször találkozhattunk olyan bűncselekménnyel, amelyben a hivatali visszaélést azzal valószínűsítette meg egy rendőr, hogy hivatali eljárás színlelésével egy magándetektív ismerősének adatokat szerzett be a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalától (KEKKH), vagy egy másik adatbázisból. Gyanítom, ha célzatosan ellenőrzénnék a magánnyomozók tevékenységét, a jelenleginél sokkal több hasonló esetre bukkanhatnánk, és ha valamilyen csoda folytán kideríthetnénk a teljes igazságot is, jó eséllyel azt látnánk, hogy a magánnyomozók nem csupa felebaráti szeretetből, hanem csúf anyagi javak fejében kapnak adatokat rendőr ismerőseiktől, vagy éppen üzlettársaiktól. Ahhoz, hogy megérthessük, miért szaporodtak el ezek a bűncselekmények, és mit lehetne ellenük tenni, először talán azt a kérdést tegyük fel: mire használják a magánnyomozók az említett adatokat?

Mint tudjuk, magánnyomozót bárki megbízhat bármilyen adat kiderítésével (most nem beszélünk a törvényi korlátokról, maradjunk a való életnél). Azok az adatok, amelyekhez az állampolgár ilyen módon hozzá akar jutni, nyilvánvalóan olyanok, amilyenekhez az állam által kezelt adatbázisokból történő adatigényléssel nem juthatna: alapból senki nem fogad magándetektívet egy régi ismerőse vagy családtagja felkutatásához, ha ezt a KEKKH-tól való adatigénylés útján is megteheti. Nyilvánvalóan magándetektívvvel kerestetik azonban azt, akiről sejtik, hogy nem akarja velük felvenni a kapcsolatot. Nem találhatunk állami adatbázisban arra vonatkozó adatot, hogy van-e szeretője a férjünknek/feleségünknek, sem olyat, hogy a reménybeli üzleti partnerünk bűnöző-e.

És persze elég gyakran magándetektív segítségével akarják megtalálni az emberek a sérelmükre elkövetett bűncselekmény tettesét, illetve a tőlük eltulajdonított/kicsalt vagyont. Ennél a pontnál aztán feltehetjük a kérdést: ugyan minek, hiszen ezt a célt szolgálja az állam minden nyomozó hatósága. Ez igaz is, de két dolgot nem hagyhatunk figyelmen kívül: egyrészt az állam és a sértett érdeke nem feltétlenül esik egybe a nyomozáskor, másrészt az állam és az állami

szerv érdeke sem feltétlenül azonos. A sértett érdeke alapvetően az, hogy megtérüljön a kára, az állam érdeke pedig, hogy minél kevesebb bűncselekményt kövessenek el, minél nagyobb legyen a rend. Tétélezzük fel a legegyszerűbb esetet! El kell döntenünk, hogy a rendelkezésünkre álló szűkös erőforrásokat mire összpontosítjuk inkább: az elkövető felderítésére, vagy az ellopott vagyontárgy felkutatására? Szinte biztos, hogy az állam az elsőt preferálná, a sértett pedig a másodikat. És ha megtaláltuk az elkövetőt, tovább dolgozzunk-e a sértett kárának megtérítésén? Az állam tett erre vonatkozó lépéseket, a vonatkozó BK-vélemény gumiparagrafusainál részletesebb formában a közvetítői eljárásnak nevezett jogintézmény bevezetésével, de ezzel pont azokat a sértetteket nem segíti, akik a bűncselekmény következtében igazán jelentős kárt szenvednek.

A nyomozó hatóságok érdeke pedig egy kissé az állam érdekétől is eltér: nekik az a fontos, hogy statisztikailag minél jobb felderítési mutatókat produkáljanak, és minél gyorsabban, minél kevesebb munkaráfordítással lezárhassák az eljárásukat. Ennek megfelelően egy nyomozás idején mindazok a nyomozati cselekmények, amelyek utólag, illetve kívülről nehezen ellenőrizhetők – például egy helyszíni adatgyűjtés –, gyakran alacsony színvonalon zajlanak. Ugyanígy, a nyomozó hatóságok szeretik a gyanút szűken értelmezni, és pusztán abból, hogy egy biztosítási ügyben a biztosító szerint felmerült egy-két homályos körülmény, a világeért sem következtetnek arra, hogy felvetődik a bűncselekmény gyanúja – így aztán nem is rendelnek el nyomozást. Nem beszéltem még a személyi állomány képzettségéről, fluktuációjáról, rutinjáról, nem az én dolgom, hogy a rendőrséget kritizáljam, de azért azt lesozgezhetjük, hogy a tipikusan nyugdíjazott rendőröket is a soraikban tudó magánnyomozók jobbak. És tegyük hozzá, hogy motiváltabbak is, hiszen *ők* előre kialakított pénzt kapnak egy-egy eset megoldásáért.

Ilyen körülmények között természetes, hogy az, aki ki akarja deríteni egy sérelmére elkövetett bűncselekmény elkövetőjét, és van rá anyagi kerete, inkább magádetektívhez fordul.

Ez viszont több veszélyt is magában hordoz. Egyrészt, ha meglesz az elkövető, a sértettnek sokkal inkább az az érdeke, hogy megegyezzen vele: nem jelenti fel, ha megtéríti a kárát. Ez teljesen érthető: egyfelől láttam már példát arra, hogy a rendőrség egy teljesen körbebizonyított ügyet is képes megszüntetni bizonyítékok hiányában, másfelől, ha vádemelés lesz az ügyből, attól még a sértett nem jut a pénzéhez. Ha viszont az állam nem szerez tudomást a bűncselekményről, nem tudja stigmatizálni az elkövetőket. Ha valakiről nem kerül be a nyilvántartásba, hogy korábban csalt, és nem kap ezért büntetést, nem sok minden tartja vissza újabb cselekmények elkövetésétől.

Másrészt a magánnyomozás keretei között jóval kisebb az esély a nagyobb stílű, üzletszerűen dolgozó csapatok felderítésére, kényszerintézkedést, titkosszolgálati eszközözt alkalmazni nem lehet, tehát egy bünszervezetet teljes mélységében felderíteni nem lehet. Ez tipikusan a sértettnek sem érdeke, hiszen ő egy adott bűncselekmény miatt szeretné, ha megtérítenék a kárát, és az ő szempontjából tökéletesen fölösleges dolog amiatt nyomozni, hogy kiderüljön, korábban az illető hányszor és hogyan csapott be másokat.

Végül a stigmatizálás és a további bűncselekmények felderítésének elmaradásán túl még egy nagyon nagy veszélyt rejt a magándetektívek nyomozása: egy-egy bűncselekmény felderítésében a hatóságoknak számos olyan adatbázis – gyakorlatilag bármely szerv által bármely okból kezelt adatbázisa és a rendőrség belső adatbázisai, így a Netzsaru – rendelkezésére áll, amelyhez a magánnyomozók jogszerűen nem férhetnek hozzá.

Ebből lesz aztán, hogy van egy állami nyomozó, akinek hozzáférési lehetősége van egy csomó adathoz, viszont nem akar vagy nem tud vele mit kezdeni, és van egy magánnyomozó, aki tudna mit kezdeni velük, sőt nagyon fontosak lennének neki, viszont jogszerűen nem férhet hozzájuk. A magánnyomozó jogszerűtlenül próbál hozzáférni az adatokhoz, tipikusan egy rendőr ismerősén keresztül, akit ennek fejében jól megfizet. Ennek a továbbfejlesztése, amikor a rendőr látja, hogy egy nyomozással jól lehet keresni, akkor feketén magánnyomozást vállal, maga viszi ki az adatokat a munkahelyéről, sőt esetleg azt az ügyet, amellyel rendőrként nem boldogul, magánnyomozóként, külön díjazás fejében bravúrosan megoldja, segít visszaszerezni az ellopott dolgokat (persze az elkövető azonosítása nélkül) és így tovább. Amiről itt írtam, az a kőkemény magyar valóság. Mindenképpen végig kell gondolni, mit lehetne tenni annak érdekében, hogy az állam és a sértettek érdekeit összehétképsük, a magánnyomozókat motiváljuk a legális tevékenységre, illetve hogy ne is legyen feltétlenül szükség magánnyomozók igénybevételére bűncselekmények felderítésénél.

Úgy gondolom, ezt a köz- és magán-együtműködést, azaz a *public private partnership*-et a büntetőeljárás folyamán két formában lehetne megvalósítani: speciális szervezeti egységgel és jogszabályváltozások által.

A szervezeti egységet a következőképpen tudnám elképzelni: közismert, hogy a legnagyobb kárt okozó bűncselekmény sértettjei tipikusan meghatározott jogi személyek, bankok, biztosítótársaságok. Azt is tudjuk, hogy az állam elvileg nem ellenzi, hogy a rendőri szervek működését részben a magán-szféra finanszírozza, például alapítványokon keresztül. Erre tekintettel, ha az állam egy finanszírozási megállapodást kötne a bankok és a biztosítók szö-

vétségeivel, létrejöhetne egy olyan kiemelt rendőri szervezet, amely kimondottan az említett kör sérelmére elkövetett bűncselekményekkel foglalkozik. Egy ilyen szervezetnél a biztosítók és bankok bizalommal mernék vizsgáltatni az ügyeiket, megfelelő jutalmazási rendszerrel tehetséges rendőröket lehetne a szervezethez csábítani, és a csaló bandák elleni operatív munkával valódi sikerek lennének elérhetőek. Az államnak semmibe nem kerülne, a sértettek képviselői pedig könnyen bejárhatnának egy ilyen szervezethez a sértetti jogaik gyakorlása céljából: megismerni a nyomozás iratait, akár a nyomozás közben is, és egy zárt személyi körrel működhetnének együtt. Emellett persze megtarthatnák a saját magánnyomozóikat is, ellenőrzendő, hogy valóban hatékony-e az állami nyomozás. Egy állami nyomozás során persze a biztosítók nem állapodhatnának meg az elkövetővel, hogy ha eláll a jogtalanul vélt követelésétől, vagy visszafizeti a felvett összeget, nem jelentik fel, viszont a nyereség, amely abból adódna, hogy nagy eséllyel nem egy-egy ügyet, hanem bűnözők – és általuk elkövetett csalások – százeit lehetne azonosítani, úgy gondolom, kompenzálná ezt.

A jogszabályi változások voltaképpen egyszerűek lehetnének, talán nem is feltétlenül a Be., inkább a szemlélet megváltoztatását igényelnék. A sértettnek most is van indítványtételi joga, és most is betekinthez a nyomozás irataiba, akár a nyomozás közben is, ha az a nyomozás érdekeit nem sérti, márpedig a gyakorlatban csak ritkán sérti, még ha ezt a nyomozó hatóságok titkolják is. Nyilván nem veszélyeztetné a nyomozás érdekeit, ha a sértett képviselőjeként az általa megbízott magánnyomozó is megjelenhetne az eljáráson, ehhez egy kétszavas Be.-változtatásra lenne szükség.

És innentől a sértett is inkább érdekeltté válna a feljelentés megtételében, a magánnyomozója ugyanis legálisan hozzáférhetne jó néhány adathoz, míg a hatóság a tényállás felderítéséhez kapna egypár, más által finanszírozott munkatársat.

A feljelentés megtételéig a sértett magánnyomozója már jó néhány adat birtokában lenne. Indítványozná további adatok megszerzését, például híváslisták beszerzését, a Netsaruban bizonyos személyek ellenőrzését. Ha az indítvány ésszerűen következik a beszerzett és elé tárt adatokból, a hatóság ezt megtehetné, és az adatokat a sértettet képviselő magánnyomozónak is megmutathatná a Be. 51. § (2) bek. a) pontjának megfelelő alkalmazásával. És ezután a magánnyomozó olyan adatgyűjtéseket végezhetne, amelyeket a rendőrség is megtehetne ugyan, de általában nincs rá kapacitása: helyszínek megtekintése, felvilágosítás kérése emberektől, esetleg szakértőkkel való konzultáció – mind olyan dolog, amelyet elvileg akár a rendőr is megcsinál-

hatna. Ha azonban a magánnyomozó ennek az adatgyűjtésnek a végén felkutatja azt a két embert, akik által bizonyítható, hogy bűncselekmény történt, vagy kideríti, hogy valamely irat hamis, akkor az együttműködés részeként a munkája befejezésekor a jelentését a megbízóján kívül a nyomozó hatóságnak is meg kellene küldenie. Annak pedig már csak az abban felkutatott személyeket kellene tanúként kihallgatnia, a beazonosított helyszínt megtekintenie, esetleg az elkészült fényképeket felhasználnia a jelentés nyomozati iratok közé fűzésével, és a sértett és a társadalom nagy örömeire produkálhatna egy sikeres felderítést.

Úgy gondolom, ehhez az együttműködéshez két dologra lenne szükség: egy parányi jogszabályváltozásra, és a két testület tagjai közötti egymás iránti egészséges bizalomra. Ha egy rendőr nyomozás közben minden ügyben elvben megtagadna minden iratbetekintést a sértett képviselőjétől, mondván, hogy az sérti a nyomozás érdekeit, nyilván nem számíthatna arra, hogy bárki együtt akar dolgozni vele. És ha egy magánnyomozó folyamatosan ésszerűtlen, az ügy tárgyi súlyához nem igazodó írásos indítványokkal bombázza a hatóságot (például, hogy az ötvenezres sikkasztás elkövetője vagyoni helyzetének felderítéséhez keressék meg Európa összes pénzügyétől, mondván, maga sem számíthat arra, hogy komolyan veszik és együttműködnek vele. Viszont ha mindkét fél hajlik az együttműködésre, annak nagy előnye lehetne: a magánnyomozó pénzében, a rendőrnek az eredményes munka felett érzett örömeiben, a sértett örülne a kára megtérülésének, az állam pedig örvendene a bűnüldözési érdekek beteljesülése felett.

De hát jogszabályt változtatni könnyen lehetne – viszont szemléletet?

És természetesen az előbbi megoldás sem szüntetné meg az illegális adatvásárlásokat, hiszen a magánnyomozóknak számos olyan tevékenysége van, amely nem bűncselekmények felderítéséhez kötődik, így nem is indokolt, hogy az állam, illetve más szervek által tárolt adatokhoz hozzáférhessen. (Bár persze akár egy eltűnt személy felkutatásához is fűződhet olyan állami érdek, amely indokolhatja a magánnyomozókkal való együttműködést.) A nem közcélú ügyekben a magánnyomozók nyilvánvalóan továbbra is minden eszközzel igyekeznek beszerezni az adatokat. De az ez elleni küzdelem nyilván már más módon, a magánnyomozók más jellegű felügyeletével lenne megvalósítható.